

CAPÍTOL 5

COMPORTAMENT PSÍQUIC

El primer objectiu d'una ciència funcional és el de definir quins tipus de fenòmens estudia ja que això significa identificar-los i mostrar-los com a diferents respecte d'altres fenòmens naturals. Per a la psicologia aquesta tasca no ha estat –ni és encara– fàcil. El dualisme cartesià amb la seva fantasmagorització dels esdeveniments psíquics o mentals ha estat i és encara un enorme escull de cara a la formulació naturalista de la funcionalitat psíquica. El conductisme i l'inter-conductisme han estat –en essència– una formulació teòrica que pretenia superar el dualisme cartesià. És per això que iniciem el nostre discurs de definició de la forma o qualitat dels fenòmens psíquics, fent una revisió crítica de les seves formulacions al respecte.

La Psicologia Interconductual

Kantor (1924-1926, 1967/1978, 1971, 1980b) i el treball posterior de Ribes (1981, 1982, 1990); Ribes, Fernández, Rueda, Talento i López (1980) i Ribes i López (1985), s'inicien en la definició de l'objecte d'estudi de la psicologia en termes de la modalitat de comportament que li és pròpia i en la seva relació respecte de les altres disciplines científiques. La seva aportació resta com a punt de referència necessari perquè constitueix, al nostre entendre, l'aportació teòrica més important dins la psicologia actual.

En allò que fa referència a la definició dels esdeveniments psicològics, la Psicologia Interconductual de Kantor ha aportat tres idees fonamentals, al nostre entendre.

La primera és que totes les ciències estudien **comportaments**, la segona és que hi ha una **continuitat** entre el comportament psíquic i la resta de comportaments de la naturalesa i la tercera és que tots aquests comportaments són **co-extensius**.

Quant a la primera, si alguna cosa es presenta com a principi inamovible en la llarga obra de Kantor és l'afirmació que allò psíquic és *acció* o comportament; no és ni una realitat espectral ni la seva emanació, sinó una forma de conducta diferenciada de les altres pel fet d'ésser construïda en l'ontogènesi de cada individu particular i com a ajustament de l'organisme, pres globalment, a les circumstàncies de vida pròpies. Aquesta idea general s'expressa de múltiples maneres al llarg de la seva obra i es resumeix en una afirmació simple: "Mind is action" (Kantor, 1971; p.267).

Complementàriament, el gran esforç de Kantor se centrà en situar la psicologia entremig de les altres ciències naturals. En aquest sentit cal destacar el fet que el plantejament de la psicologia com a ciència va anar sempre unit a la reflexió sobre la relació amb les altres ciències i el seu objecte d'estudi comparat amb aquelles, la seva mútua implicació i interdependència. Això és especialment manifest en l'obra *Interbehavioral Psychology* (Kantor, 1967) on es pot observar com tant des d'una perspectiva evolutiva com sincrònica, el comportament psíquic troba el seu lloc en continuïtat amb els altres esdeveniments naturals.

Per últim i d'un interès especial per al tema que ens ocupa, la Psicologia Interconductual planteja l'abandó de la dicotomia cartesiana cos-ment amb totes les seves derivacions. Si hi ha alguna "institució" –per emprar els seus termes– que condiciona el pensar dels psicòlegs és aquesta de pensar que la realitat humana està dividida en dues entitats: la que es dona com a extensió i la que es dona com a "esperit". Aquest pensament fa que es vegi allò psíquic com no susceptible d'ésser estudiat científicament ja que es creu que les ciències naturals s'ocupen

d'allò que ocupa espai. Kantor, en el seu *Manifesto of Interbehavioral Psychology* (1980b) el que fa és afirmar rotundament que tots els comportaments són "extensius", és a dir que es donen en un univers representable en les coordenades d'extensió. Tanmateix, allò que estudien els científics són "afeccions", comportaments o formes d'organització d'aquella realitat. Dir que la ment és "acció" vol dir això. Vol dir que allò essencial a la naturalesa és el comportament, el canvi o el moviment; no el fet d'ésser extensa. I que quan s'adopta aquell criteri no es té cap inconvenient a acceptar que allò psíquic és natural i digne d'estudi com ho són els altres comportaments.

En això Kantor esdevé plenament aristotèlic: la realitat natural té múltiples afeccions i aquestes es donen com a comportament. És interessant destacar, en aquest sentit, com tant Aristòtil com Kantor exemplifiquen aquesta idea fonamental mostrant com d'una mateixa realitat se'n poden fer diferents anàlisis. Aristòtil ho exemplifica en com es pot descriure el que és una casa al *De Anima* i Kantor (1967/1978) ho exemplifica en l'anàlisi pluridisciplinària d'un xoc de cotxes.

L'àmbit de l'esport, tan rellevant socialment a l'actualitat, ens ofereix, igualment, la possibilitat de l'estudi pluridisciplinar davant el fet que l'esport presenta múltiples maneres d'ésser vist. Hom constata que el fet esportiu pot ésser analitzat des de diferents perspectives com són la biomecànica, la fisiològica, la psicològica i la sociològica. Totes elles s'interessen per aquest ampli ventall de fenòmens que tenen, com assenyala Cagigal (1981) "en l'home en moviment, o capaç de moure's, o quan es mou" (p. 208) el seu objecte d'estudi. Cada una d'elles, però, respon a un particular nivell d'ordenament. La biomecànica constitueix una aplicació de la mecànica a l'estudi de l'activitat de l'organisme com a ens físic en els seus moviments i en relació a determinats objectes. La fisiologia com una branca de la ciència biològica s'interessa en un altre ordre d'esde-veniments, concomitants als anteriors, i se centra en l'estudi del funcionalisme orgànic, és a dir, del comportament reactiu de l'organisme en relació al funcionalisme sensorial i al consum d'energia d'una manera especial. La psicologia, atesos només els aspectes perceptius i motrius del moviment humà, representa un altre nivell d'anàlisi ja que descriu l'organització de les constàncies perceptives que signifiquen l'adaptació ontogenètica a les condicions físiques i químiques d'existència de cada organisme. L'home en moviment, per últim, pot ésser analitzat com a element d'un procés més general que és la dinàmica d'allò social que explica l'existència del fet esportiu i les maneres concretes com es juga.

L'esport, doncs, posa de manifest l'existència de diferents formes de conducta o funcionalitats en allò humà, les quals són estudiades per les diferents disciplines científiques i entre les quals la psicologia hi té un lloc per raó de la singularitat del seu nivell d'organització funcional.

Cal destacar la naturalitat amb què l'esport permet veure les múltiples "animacions" o formes de comportament que configuren la realitat de l'home. És una mateixa realitat corpòria o extensa la que permet ésser vista amb diferents perspectives, i allò que realment interessa – científicament parlant – és treure informació de cada forma de comportament present en aquella única realitat.

Entenem que, en aquest sentit, adoptar el criteri de moviment o canvi aristotèlic en l'estudi de la realitat natural significa entendre que hom està interessat en el **comportament**; que cada comportament és una forma de moviment; que les ciències es justifiquen per l'atenció selectiva a cada comportament i que, en conseqüència, no té cap sentit la divisió cartesiana a l'hora de definir la realitat, ja que aquella no diu res respecte de les múltiples maneres com es descriu el ser un hom i com allò psíquic s'insereix en el continu dels altres comportaments naturals.

És sobre la base d'aquestes raons que la Psicologia Interconductual afirma que el terme comportament o conducta, quan s'aplica al nivell d'esdeveniments psicològics, s'ha de definir com la interacció de l'organisme, com un tot, amb el seu entorn físico-químic, biològic i social. Ultra algunes especificacions que farem més endavant d'acord amb els postulats exposada al capítol anterior, aquesta definició –com altres de tipus conductista– vol posar l'èmfasi en el fet que el comportament psíquic és un comportament tan natural com qualsevol altre i a més –també d'acord amb les definicions conductistes tradicionals– vol superar la

concepció dualista de l'home que deixava l'objecte d'estudi de la psicologia com quelcom separat i diferent dels altres fenòmens naturals.

Definicions Conductistes de la Psicologia

La psicologia conductista s'ha presentat, des dels seu inici, com la posició més naturalista dins la psicologia. Això s'ha basat en la idea general i rectora de denunciar, com va fer Watson (1924/1976), que hi havia un error en les premisses: l'error de pensar que la ment, a mode de fantasma en la màquina, era l'objecte d'estudi de la psicologia. Des d'aquell posicionament, totes aquelles entitats internes i formes metafòriques d'ésser presentades que es poguessin anar creant eren sistemàticament rebutjades. Allò que esdevenia objecte d'estudi era la **conducta** dels organismes.

Això no obstant, al nostre entendre, l'enfocament conductista dels esdeveniments psíquics no es deslligà –de manera definitiva– de la concepció dualista generadora de l'espectre de la ment. No se'n deslligà perquè *se seguí mantenint el criteri d'extensió en la definició dels esdeveniments psíquics*. Això ho afirmem sobre la base del fet que se seguí contraposant l'organisme” al “medi” com a realitats espacials o localitzades en les coordenades geomètriques. Entenem que aquest és un aspecte actualment bàsic si es vol aconseguir una definició naturalista dels esdeveniments psíquics i per això li dediquem els paràgrafs següents.

D'entrada es pot referir Maimònides amb la seva obra *Guia dels Perplexos* (1986) per assenyalar que, normalment, es tendeix a representar les accions o els comportaments com a cossos o coses corpòries. Ell ho constata en les escriptures jueves, on els diferents comportaments presents en la naturalesa eren representats metafòricament com a àngels. Tot el seu mestratge consistia a explicar que hom no podia caure víctima de la metàfora i que “àngel” significava sempre una acció, un comportament. Ara bé, la “ment” cartesiana també és una descripció metafòrica d'un comportament. Per aquesta raó Kantor (1971) afirma amb claredat que la ment no es una substància o cosa oposada al cos o cosa extensa, sinó **acció** –un comportament. Es dona una clara coincidència, en aquest sentit, entre el pensar de Maimònides i el de Kantor per la qual la ment s'igualava a comportament, més enllà de la possible ambigüitat del mot acció el qual, com el de conducta, normalment s'utilitza com a sinònim d'execució motora.

De totes maneres i d'acord amb el que s'ha dit, aquí voldríem centrar-nos en els conceptes de medi i organisme ja que el seu ús pot comportar també el caure víctimes de la metàfora; és a dir, pot comportar pensar que “medi” i “organisme” existeixen com a realitats corpòries i que es justifiqui, conseqüentment, tot tipus d'activitat localitzacionista en psicologia; és a dir, que es justifiqui el pensar en termes d'”extern” i “intern”, de “públic” i “privat”, de variables del “medi” i variables de l'”organisme” o, simplement, de facultats “del subjecte” enfront d'una realitat aliena, contraposada i separada, que és el medi o l'ambient.

El parlar en termes d'organisme i medi –com també d'estímul i resposta– és una constant en els conductistes radicals. Això està clar en Watson (1924/1976) i Skinner (1938, 1953, 1969/1979) quan nítidament igualen conducta amb actuació manifesta i afirmen que aquesta es dona entre dos pols localitzats que són l'organisme i el medi.

Skinner (1938) afirmava: “*Behavior is that part of the functioning of an organism which is engaged in acting or having commerce with the outside world*” (p.6). Anys més tard, Skinner (1953) hi afegia una explicació reduccionista de caire reactiu, com ho demostra el fet que parlés amb aquests termes quan assajava d'explicar la mateixa conducta lingüística: “*The external variables of which behavior is a function provide for what may be called a causal or functional analysis*” (p.35).

Queda clara la idea que hi ha per un costat un organisme i per l'altre el món exterior amb el qual aquell organisme –o una part d'ell segons afirma l'expressió– entra en contacte. Així, inevitablement, se suggereix la idea que la conducta és quelcom que es dona entre entitats localitzades; és a dir, que els elements o la base material del comportament són entitats corpòries, que es donen ocupant llargada, amplada i profunditat.

El criteri d'extensió per definir els elements sobre els que es basa el comportament es

troba, fins i tot, en Kantor (1924-1926) en la seva definició dels esdeveniments psíquics: “*By psychological reactions we mean that responses which psychological organisms, such as human individuals and higher types of animals, perform when they adjust themselves to the various stimulating objects surrounding them*” (p.1). Encara que Kantor, en la seva extensa obra, representa l'enfocament més destacat per desbancar els criteris mentalistes de la psicologia derivats de la tradició hel·lenística decadent i de la patristica primer i del pensar dualista cartesiana més tard, la seva definició de l'objecte d'estudi de la psicologia manté –com es pot comprovar en la definició citada– la idea de l'organisme com una realitat corpòria, “envoltada” per una altra realitat definida també extensament. Això es posa repetidament de manifest en la seva obra tal com succeeix en la representació de “camp” d'un segment conductual. Els esdeveniments psíquics –les funcions d'estímul-resposta es donen entre objectes **en** el medi i respostes **de** l'organisme. No cal dir que això només és una representació, però precisament el que es vol assenyalar és que es tracta d'una representació espacial que suggereix la corporificació i que aquesta forma de representació entra molt bé –és la que entén la majoria, diria Maimònides– però que és, tanmateix, una metàfora en què també es pot caure víctima, hi insistim. Ultra el risc de la representació espacial, l'adopció d'altres conceptes com el de “media of contact” contribueix a afermar la contraposició d'entitats extenses en la definició dels esdeveniments psicològics: “*By media of stimulation or contact we mean the light or the sound which enables the individual to get into contact with stimuli objects*”(Kantor, 1924-1926; p.54). Aquesta i altres definicions del model de camp interconductual donen compte del mateix fet genèric assenyalat i compartit pels conductistes citats.

Queda clar, en resum, que la psicologia conductista –i la interconductista de manera especial– s'ha volgut desmarcar sempre d'aquelles concepcions –antigues o modernes– que revifien el mentalisme i tots els poders espirituals del fantasma dins la closca. Això no obstant, seguir parlant en termes de medi i organisme comporta mantenir el lligam amb el dualisme cartesiana i possibilitar les contínues fugides vers la recerca de variables internes o variables del subjecte, com ho demostra el fet històric de les desviacions vers posicions cognoscitivistes i cibernètiques de psicòlegs inicialment conductistes. De fet, el mateix concepte de comportament o conducta o interconducta, que són crítics en les concepcions conductista i interconductista es veuen –per raó del manteniment del criteri d'extensió– tergiversats en el seu sentit de tal manera que en lloc d'igualar-se amb funcionalitat o animació, es veuen equiparats a resposta o acció d'un organisme. Es perd, per dir-ho així, el sentit genuí de comportament com a animació o funcionalitat i s'aboca a una concepció espacial i motriu dels fenòmens mentals. Dedicuem el següent apartat a detallar aquesta crítica al model conductista i interconductista d'explicació del que són els fenòmens psíquics.

Les definicions dels fenòmens o del comportament psíquic com a “conducta de” l'organisme –responent, operant, cognoscitiva o el que sigui–, com a “interacció entre” l'organisme i l'entorn o com a ajustament o adaptació “dels subjectes” a l'entorn comporten, totes elles, el prendre l'organisme i l'entorn com a base material o elements de la conducta psíquica. Ara bé, de la conducta vital o biològica també se'n podria dir que comporta el prendre ambient i organisme com a elements o causa material d'aquella forma de comportament; és a dir, que també es podria dir de la conducta vital que és la conducta “de” l'organisme o “entre” l'organisme i el medi. El mateix es podria dir de la conducta biomecànica, per posar d'exemple una branca de la física que estudia l'home.

Presumiblement, per raons com aquelles, Watson (1924/1976), Kantor (1924-1926) i Skinner (1953) s'apressaren a dir que, a diferència de la conducta biològica –que cercava la interacció particular dels òrgans i sistemes reactius als canvis en l'entorn–, la psicologia prenia l'organisme no en les seves parts sinó *com un tot*. Així es definia allò psíquic com la conducta de l'organisme *total* amb el seu medi. Tanmateix això no arreglava les coses i afegia la possibilitat de pensar que l'organisme com un tot, quan es contraposava al medi, havia d'ésser el cos en el sentit de la realitat corpòria; dificultant l'assentament d'una concepció basada en la idea de moviment o comportament.

D'acord amb el que ja s'ha exposat, la base material o els elements del comportament psicològic és el comportament vital o les reaccions orgàniques. Dit amb altres paraules: **la conducta biològica és la base o causa material de la conducta psíquica**. Entenem que ací

s'apunta la manera natural d'entendre el que vol dir "cos" i la proposició que l'home és un ser "compost d'ànima o ment- i cos". Des d'una perspectiva naturalista tenir cos vol dir que hi ha un basament per a la ment o la psique però no vol confondre cos amb corporeïtat. S'entén tenir cos en el sentit de disposar de basament material; en el sentit de descriure un comportament – que ja incorpora l'organisme i el medi– com a condició per a l'establiment d'un altre comportament, que és el psíquic o mental.

Podem il·lustrar la idea alternativa de prendre el **funcionament** biològic com a base de la conducta i la impertinència de parlar en termes de medi i organisme tot analitzant un esdeveniment perceptiu com el percebre el moviment. Es pot percebre el moviment pel simple pas d'un mòbil davant el camp de visió; les successives projeccions retinals són suficients per a permetre l'orientació futura de l'objecte a partir de les posicions inicials o prèvies. Es pot també percebre el moviment a partir del propi desplaçament: actiu quan es corre per agafar un autobús o passiu quan es va dins un cotxe que corre. Els canvis produïts en el sistema vestibular i visual permeten l'orientació perceptiva de forma equivalent a l'anterior. I es pot percebre el moviment quan es llança un objecte a una diana, per exemple. Els canvis en les terminacions nervioses als tendons, músculs i càpsules de les articulacions permeten l'orientació anticipada respecte al moviment i posició futura de l'objecte en la diana, en l'espai i el temps.

Aquestes tres situacions impliquen, en la terminologia tradicional, qualificacions en termes de medi i organisme o d'estímul i resposta, així com diferenciacions entre estimulacions i accions, o percepcions i accions. Tanmateix és irrellevant i perjudicial fer-ho atès que es realitzen diferenciacions localitzacionistes on només hi ha **canvis reactius** biològics diferencials i que el que menys importa és situar-los. En tots els casos, sigui pels canvis reactius en la retina, en el sistema vestibular o en les terminacions nervioses sensorials propioceptives, es percep el moviment. Percebre el moviment significa, aleshores, l'organització d'un tipus de consistències construïdes, ontogenètiques, entre unes reaccions i unes altres; de fet el concepte d'"indici" perceptiu, rellevant a l'hora d'entendre el percebre la velocitat i la trajectòria d'un mòbil, representa la idea que un determinat valor en els canvis reactius presenta consistència amb altres valors de canvi, realitzant-se així una nova manera d'organització relativa al moviment local o desplaçament.

El que és irrellevant i perjudicial, hi insistim, és segmentar l'univers comportamental del funcionalisme biològic en termes d'estímul i resposta o de medi i organisme; situant en l'espai i localitzant esdeveniments que no es donen com quelcom corporificat o extens sinó com a comportament: funcionalitat reactiva o biològica que és la base material de la funcionalitat associativa o psíquica del percebre.

L'estudi de la percepció ha generat un concepte interessant ja que permet assajar de definir que és, en general, allò psíquic. Ens referim al concepte de constàncies o invariàncies perceptives.

En la terminologia tradicional s'afirma que el percebre significa orientació respecte de les constàncies presents en el medi i que aquestes són una construcció de la ment o del cervell. Fins i tot Gibson (1979) –capdavanter en l'assaig d'una explicació naturalista del percebre– parla en termes d'un "perceiver" i una realitat percebuda; d'una "informació" que es troba en el medi i d'un subjecte que la "capta"; això és, en esquema, la "pick-up information theory". La idea alternativa, en esborrar la contraposició entre organisme i medi, és que percebre les constàncies no és un acte **de** l'organisme sinó un acte que defineix una afecció o forma d'ésser organisme; **no hi ha una realitat que ha de ser captada –les constàncies– i una altra realitat que és qui les capta o percep. Les constàncies són el percebre; la mateixa organització de la vida en consistències ontogenètiques d'estimulació és el percebre.**

Això és vàlid tant si parlem de percebre com de condicionament. Ningú no es condiciona; el condicionament és una altra manera d'esdevenir individu. I igual es podria dir del parlar o d'accions d'enteniment; parlar no és ni l'expressió del que un individu pensa ni quelcom que ell executa en relació a una realitat aliena. És el mateix "ser individu" entenent-se amb els altres i en relació als continguts lingüístic, en la mesura que participa o s'orienta respecte de les convencions socials.

És per tot això que es pot dir que els esdeveniments psíquics són el mateix fet de donar-se constàncies; dit d'una altra manera: són els actes d'organització de la vida en consistències

ontogenètiques d'estimulació.

No cal dir que el concepte d'“organització de consistències” té molt a veure amb el clàssic concepte d'“associació”, en la mesura que es postula la idea general de la relació d'ocurrència dels elements reactius, com a esquema interpretatiu bàsic del comportament psíquic. És per aquesta raó que així com l'adjectiu definitori de la conducta biològica és el de “**reactiva**”, l'adjectiu definitori que s'escau a la conducta psicològica és “**associativa**”. Tanmateix, parlar d'associació o consistència d'ocurrències, en el nostre cas no té cap connotació mentalista ni suposa l'admissió que aquella associació té lloc com un procés neurofisiològic. Tal com es posarà de manifest més endavant, tant el condicionament com les constàncies perceptives, com l'enteniment, representen estructuracions funcionals que, qualitativament són irreductibles a altres comportaments i, no cal dir-ho, són també il·localitzables, ja que els comportaments són formes d'organització i no realitats extenses.

Fet aquest plantejament general, pot ser oportú concretar una idea del funcionalisme psicològic lligada al concepte de consistència a fi de definir tant els esdeveniments psíquics com de diferenciar-los dels biològics i mostrar, a la vegada, com aquests constitueixen la base material d'aquells. A la Figura 5.1. mostrem una situació paradigmàtica que pot representar tant el condicionament temporal com l'orientació perceptiva temporal: en ella es representa el fet de presentar un estímul repetidament i a intervals constants.

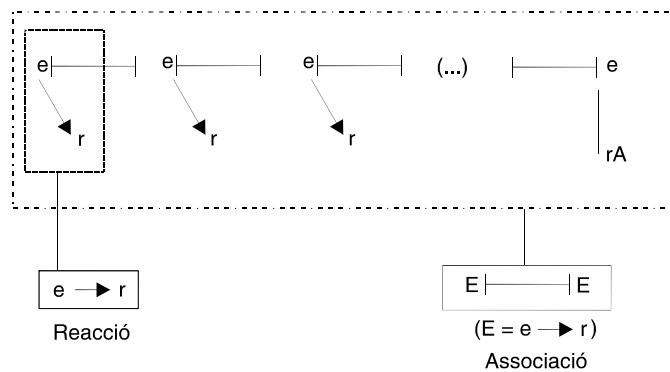

FIG. 5.1. *Condicionament temporal: representació de la conducta biològica i psicològica.*
 On “e” significa estímul, “r” resposta i “E” element que significa la relació $e \rightarrow r$.

D'aquesta presentació d'estímuls se'n podrien fer diferents anàlisis: física o química, biològica, psicològica i fins sociològica. Ens limitarem a exposar-ne dues: la biològica i la psicològica. La primera se centraria en la relació reactiva entre el que s'anomena estímul i resposta. A la Figura 5.1 s'aporta esquemàticament aquest tipus d'anàlisi centrada en una forma de comportament o funcionalitat present en aquella situació. Aquest comportament admet una perspectiva de camp en la seva descripció ja que, d'una banda, es descriu la funcionalitat i, de l'altra es poden anar detallant factors o variables que explicitin els canvis quantitius “a l'interior” de la funcionalitat (lleis de la intensitat, magnitud, latència, llindars, tipus d'òrgans reactius, etc.). L'esquema $e \rightarrow r$ descriu aquest tipus de comportament –el biològic– i assumeix les variacions quantitatives que es puguin donar en manipular les variables o factors de camp.

La segona anàlisi que se'n pot fer, ve obligada per l'evidència que quan es presenten estímuls amb un interval invariant arriba un moment que no hi ha una latència sinó una anticipació; és a dir, la mateixa resposta que es donava reactivament ara es dona amb antelació a la presentació de l'estímul que la provocava. Això significa que es troba sotmesa a un nou ordre: és impossible explicar i descriure suficientment el perquè de la manera de donar-se aquesta resposta atenent a l'esquema $e \rightarrow r$. No és possible ni qualitativament ni tampoc quantitativament ja que respecte del primer es fa necessària l'atenció a la història ontogenètica de la relació entre els elements del nou ordre i, quant al segon, és notori que les variables reactives deixen de ser rellevants i en canvi ho són les de caire relacional històric i situacional. Tot això s'ampliarà a bastament al llarg del curs però la situació és suficient que, només en el paràmetre temps, és diferent en qualitat reaccionar que associar.

Ara bé, la qüestió fonamental aquí és la definició qualitativa del comportament psíquic.

En aquest sentit, tot i ser conscients que la conducta psíquica és més complexa que la del condicionament temporal, serveixi la separació de l'esquema representatiu de la funcionalitat psíquica, a la figura 5.1. Hi representem dues E unides per una ratlla contínua amb dues terminals que volen significar que l'esdeveniment psicològic és la relació consistent –temporal en aquest cas– entre elements. Això ens permet reafirmar la idea general que un fenomen psicològic consisteix en l'associació entre els elements participants.

És fonamental aleshores admetre que al psicòleg no li interessa parlar en termes d'estímuls i respostes ja que aquests són conceptes lligats a allò que només són elements en el camp psíquic. Si s'ha de parlar d'estímuls o respostes es farà només per descriure els elements o les competències emprades per a la mesura d'allò que és pròpiament el funcionament psicològic. Aquest funcionament es dona com una relació ontogenètica d'interdependències d'elements reactius i no es pot confondre amb aquests. La consistència relacional de l'estimulació, que provoca unes respostes explicables biològicament –relació reflexa menjar-salivació–, constitueix una nova manera d'organització de la naturalesa de tal manera que, sigui quina sigui la manera o competències en què es mesuri, s'observa que aquell funcionament és un comportament diferenciat de la mera reactivitat. Ja no és una qüestió de reactivitat sinó un problema d'associació i ja no és una qüestió de factors relatius a les característiques de l'estimulació o dels òrgans reactius sinó un problema de les característiques relacionals dels elements participants, el que determina aquest nou tipus de comportament, qualitativament i quantitativament mirat. Hi ha, per dir-ho així, dos camps comportamentals: el camp reactiu representat per la relació $e \rightarrow r$ i el camp associatiu representat per la relació E-E, on $E = e \rightarrow r$. En poques paraules: el camp psicològic incorpora la reactivitat com a element o base material en un nou tipus d'organització o comportament natural, representats ambdós com a interdependències relacionals.

El que s'ha dit permet definir la conducta psíquica com un camp d'inter-dependències associatives dels elements reactius participants, la característica principal de les quals és la d'ésser interdependències ontogenètiques; és a dir, construïdes en la vida de cada organisme particular. Aquesta definició planteja qüestions que van més enllà de la definició de la psicologia. En concret, la de què s'entén per estimul i resposta. De fet, aquests dos termes tenen el seu sentit ple com a forma de comportament en la física o la química. Un estimul és un canvi d'energia com ho és una resposta. Aquests tipus de canvi són estudiats per aquelles disciplines.

Quan hom els empra en la biologia, estimul i resposta són ja només elements d'una nova manera d'organització de la naturalesa que es descriu com a reacció. És a dir, els elements o la base material de la conducta biològica és la conducta físico-química. Quan, aleshores, nosaltres afirmem que la base material de la conducta psíquica és la conducta biològica no volem dir els estímuls i les respostes, sinó una forma de comportament: la vital, reactiva. Els estímuls i les respostes són conducta físico-química i són elements de la conducta biològica. La conducta biològica és la base material de la psicològica i els seus elements també es troben immersos en aquest ordre. Això permet resoldre el problema del reduccionisme: tot és físico-químic, però quan es mira la vida, allò físico-químic es troba immersit en un nou ordre, i com a tal irreductible a allò físic i químic; és l'ordre biològic. De la mateixa manera: quan es mira la psique o ment, allò biològic es troba immersit en un nou ordre; és l'ordre o comportament psíquic i aquest és irreductible com a tal ordre a allò biològic. Aquest comportament integra, així, els nivells organitzatius inferiors en un ordre evolutivament posterior i organitzativament superior.

A part d'aquestes qüestions el tema fonamental és que la diferenciació feta entre la latència sensorial i l'anticipació temporal ens serveix per anunciar l'enfocament general dels fenòmens psicològics. En aquest sentit afirmem que l'organització funcional psicològica s'ha de representar com a un camp d'inter-dependència dels elements participants, essent aquesta una interdependència construïda en l'ontogènesi de cada organisme particular. Des d'aquesta perspectiva cal convenir que, psicològicament parlant, explicar consisteix a posar de manifest les estructures associatives entre elements, construïdes en la història de cada individu particular. És a partir d'aquelles estructures funcionals que es podrà entendre el comportament psicològic, sigui quina sigui la mesura o l'aspecte observats.

En la nostra crítica a l'aportació conductista, resta un últim aspecte a considerar. Ens

referim al concepte de finalitat. El concepte de finalitat ha estat persistentment rebutjat dins el corrent conductista. Skinner (1969/1979) parlava de l'“espectre” de la teleologia, donant compte d'una posició teòrica que relacionava el finalisme amb poders sobrenaturals i, en general, amb les explicacions dualistes. Lorenz (1978/1986) diferencia entre “teleologia” i “teleonomia”, a fi de mostrar el caràcter paracientífic del primer terme i la pertinència descriptiva del segon en la tasca científica naturalista. De fet, les definicions conductistes sempre han comportat la idea que hi ha finalitat en la conducta: la finalitat d'adaptació al medi. Adaptació i ajustament són dos termes molt comuns i significatius, en aquest sentit. És interessant notar-ho atès que el medi en aquelles definicions psicològiques significa d'un costat la base material de la conducta i de l'altre la finalitat d'aquesta conducta. És evident, tanmateix, que en una concepció espacial del medi no és possible de diferenciar quan ho és com a causa material i quan ho és com a causa final de la conducta psíquica.

El concepte de “causa final” en Aristòtil, com assenyalava Kantor (1963), és una categoria descriptiva del funcionament de la naturalesa i té com a objectiu mostrar aquest funcionament en una dimensió de dependència diferenciada. No hi ha cap connotació transcendentalista en el seu ús i, en canvi, ofereix la possibilitat d'observar el caire de finalitat tan rellevant que hi ha en el comportament psíquic.

Un cop dit això, podem assajar de justificar el postulat en què afirmàvem que hi ha una dimensió causal diferenciada i necessària en la definició dels esdeveniments psíquics, atenent ara a la seva dimensió “ajustativa” o “adaptativa” respecte del “medi”. Tenim, en primer lloc, la causa material, que és el funcionalisme orgànic, i en segon lloc, la causa formal que és, d'acord amb el que hem anteriorment, el funcionament associatiu. És fa necessari, ara, descriure *en vistes a què* es donen les associacions, fent-ho de tal manera que no es traeixi la idea de moviment o comportament. Cal en aquest sentit que el medi, com a finalitat, sigui descrit també en termes de comportament.

Podem parlar de tres finalitats bàsiques del comportament psíquic; és a dir, de tres comportaments o dinàmiques per atenció a les quals es dona aquell comportament. Hi ha, en primer lloc, l'ajustament ontogenètic a les condicions de vida particulars de cada individu. És, com dèiem anteriorment, l'organització de la vida en les invariàncies ontogenètiques amb què aquesta s'esdevé o, dit amb altres paraules, és la matèria viva reorganitzant-se per donar-se en un ordre temporal, limitat a la vida d'un organisme. Els treballs sobre **condicionament** de Pavlov i Bykov, d'una manera especial, donen compte d'aquest tipus d'adaptació psíquica.

Hi ha, d'altra banda, l'adaptació al medi físico-químic. La vida d'un individu particular comporta la necessitat d'adaptació al comportament físico-químic que configura un univers dinàmic en el qual el “medi i l'organisme” es troben immersos. Les **constàncies perceptives**, com dèiem, signifiquen l'estructuració psíquica de la matèria viva en pro d'aquell ordre d'esdeveniments.

Hi ha, finalment, l'adaptació al medi en el sentit de participar en els esdeveniments socio-culturals. Els actes psíquics no són ací primàriament per tal de mantenir la vida ni per a l'ajustament a la realitat físico-química sinó que es donen per raó d'un comportament, el social, que es dona com a univers de convencions. Amb aquesta finalitat adaptativa trobem tot un ampli ventall de conductes que signifiquen **l'enteniment** entre els individus i que van des de les interaccions regulades i rígides fins les interpretacions, passant pel vast univers dels coneixements necessaris per viure en cultures desenvolupades com és el cas de la occidental.

Parlar de finalitat significa, per tant, descriure en quin univers comportamental s'implica l'organització de les associacions i, en conseqüència, donar una idea dinàmica d'allò que és el medi. És fonamental assenyalat que no és l'organisme el que s'adapta al medi ni que aquest és una realitat separada i aliena respecte de la qual aquell realitza una orientació —aquest és un parlar basat en el criteri d'extensió o espacial. El que esdevé adaptat és un comportament i el medi, en una perspectiva comportamental i de finalitat, significa els universos comportamentals en relació als quals es dona aquell comportament psíquic.

La Figura 5.2 resumeix el dit fins aquí i serveix com a marc general per desenvolupar la taxonomia funcional psicològica que proposem a continuació.

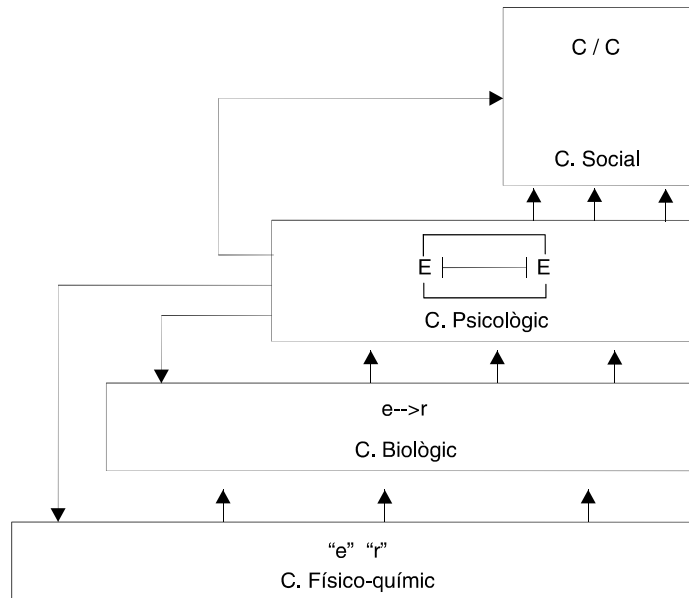

FIG. 5.2. L'organització funcional humana des de la definició del comportament psicològic. Causes formals en esquema, relació de causa material –fletxes ascendents– i de causa final –fletxes amb sortida horitzontal–. On "e" = estimul, "r" resposta; "E" = e → r i "C" = E-E.

Taxonomia Funcional Psicològica

La taxonomia funcional psicològica que utilitzem en aquest treball es basa en el que s'ha dit fins ara i, particularment, en els conceptes de Condicionament, Percepció i Enteniment ja que integren la relació material, formal i final. Aquests tres conceptes esdevenen crítics ja que amb ells s'abasten els tres grans universos d'ajust psicològic.

Complementàriament, en els apartats que segueixen presentem els conceptes fonamentals que permeten una descripció sistemàtica del que significa l'associació en una concepció de camp funcional pròpiament psicològic. En la intersecció entre aquells conceptes lligats a les finalitats ajustatives psicològiques i al desenvolupament funcional del concepte d'associació hi ha la base del nostre entramat explicatiu.

En tot cas cal deixar ben clara la definició dels fenòmens psíquics que resumeixi el posicionament que ha servit de crítica a les definicions conductistes que hem fet a l'apartat anterior i que serveix, a la vegada, com a encapçalament de l'exposició dels continguts funcionals psicològics que anem a fer a nivell qualitatiu. Així doncs, definim *la psique com la funcionalitat associativa –entre elements reactius– que significa o comporta l'adaptació dels organismes respecte de les funcionalitats vitals, físico-químiques i socials que presideixen la seva existència.*

Nivells Funcionals

Pel que s'ha dit fins ara, definim l'associació com la consistència relacional ontogenètica entre elements reactius biològics.

Aquesta consistència relacional pot construir-se sobre la simple presència d'elements reactius o bé sobre el seu valor de presència. En base a això, es poden delimitar dos grans nivells funcionals associatius: l'associació d'elements i l'associació de valors d'elements. Anomenarem **Associació Rígida** a la primera i **Associació Canviant** a la segona.

Al primer nivell cal situar fenòmens psicològics com el condicionament, les constàncies perceptives o els enteniments psicosocials. A la Figura 5.3 assagem de representar gràficament aquest tipus d'associació. El dibuix vol emfatitzar que l'associació és un camp d'interdependències i que aquesta s'estructura de forma rígida sobre la mera presència dels elements reactius.

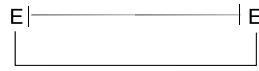

FIG. 5.3. Representació del cas o nivell funcional d'associació rígida. "E" indica la conducta reactiva o biològica ($e \rightarrow$) i les línies contínues signifiquen la consistència relacional rígida entre els elements, en el paràmetre temporal i modal.

En el cas d'Associació Canviant hi situem tots aquells fenòmens psicològics que constitueixen consistències relacionals però aquestes no són de la mera presència d'elements sinó del seu valor de presència (Figura 5.4). A aquest nivell cal situar fenòmens com les configuracions perceptives i les interpretacions cognoscitives.

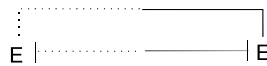

FIG. 5.4. Representació del cas o nivell funcional d'associació canviant. "E" indica la conducta reactiva o biològica ($e \rightarrow r$) i les línies contínues-discontínues signifiquen la consistència relacional variant entre els elements en els paràmetres temporal i modal.

Val a dir que, d'altra banda, que el concepte d'associació descriu una funcionalitat i aquesta admet la **Composició** d'elements reactius. No cap entendre o interpretar el concepte d'associació com a relació entre dos elements o dos valors d'elements. Els elements associats poden ser múltiples i també ho poden ser els seus valors. Això fa que el concepte d'associació no pugui ser simplificat i admeti, amb naturalitat, el caràcter compost i múltiple de la funcionalitat psíquica. Així, encara que moltes dades psicològiques fonamentals s'han basat en la manipulació d'elements aïllats –cas del condicionament paulovià i operant– això no és inconvenient per entendre que la majoria de fenòmens psíquics són compostos associatius i que l'atenció a la composició és fonamental de cara a demostrar l'abast explicatiu d'aquell concepte.

Serveixi d'il·lustració el fet que la fisiologia i tota la biologia es fonamenta en la reacció com a base funcional mínima i no per això s'obvia l'enorme complexitat funcional vital. De la mateixa manera l'associació només representa la unitat funcional bàsica; la resta és composició i integració funcional de les diferents dimensions adaptatives psicològiques.

Paràmetres

A l'interior dels dos nivells funcionals adoptem uns mateixos paràmetres a fi de sistematitzar l'exposició de fenòmens psicològics i a fi, també, d'integrar-los en una visió paramètrica de l'associació. Aquests paràmetres són tres: **el Temps, el Mode, el Temps i el Mode**, combinadament. Les associacions en la dimensió temps són consistències relacionals entre elements reactius i ens permeten descriure fenòmens tal com el condicionament temporal o l'orientació perceptiva temporal. Les associacions en la dimensió mode són consistències relacionals entre dimensions reactives provenint de qualsevol analitzador fisiològic –òrgans sensorials, especialment. La combinació d'ambdós paràmetres ens permet, complementàriament, fer front explicativament a situacions d'integració paramètrica.

		<i>Finalitat</i>	<i>Adaptació psicobiològica</i>	<i>Adaptació psicofísica</i>	<i>Adaptació psicosocial</i>
Forma	Paràmetre		Condicionament	Percepció	Enteniment
Associació d'elements 	Temps		Condicionament temporal	Constància temporal	
	Temps i mode		Condicionament temporal i modal	Constància temporal i modal	Coneixement temporal i moral
	Mode		Condicionament modal	Constància modal	Coneixement modal
Associació de valors d'elements 	Temps			Configuració temporal	
	Temps i mode			Configuració temporal i modal	Interpretació temporal i modal
	Mode			Configuració modal	Interpretació modal

FIG. 5.5. Taula Comportamental Psicològica. Representació dels dos nivells funcionals –Associació Rígida i Associació Canviant– i paràmetres, conjuntament amb les finalitats adaptatives psicològiques.

Amb aquests conceptes i els principis o supòsits bàsics que la sustenten, la qualitat comportamental global de la funcionalitat o animació psíquica la representem amb un quadre (Figura 5.5) que serveix de taula programàtica de tota la resta del capítol 5. En aquesta figura tenim, per un costat, les tres finalitats ajustatives definides comportamentalment i que constitueixen el “medi”; per l'altre, les categories descrites de nivell funcional i paràmetre que permeten abastar, funcionalment, els diferents universos psicològics fonamentals.

Es pot observar com a partir de la doble entrada sorgeixen nominacions de fenòmens diferenciats. Aquesta diferenciació, més enllà dels mateixos noms, és la que considerem pròpiament psicològica, ja que significa poder descriure comportamentalment els esdeveniments psíquics. Ho significa atenent, en primer lloc, al fet que és una taxonomia o classificació funcional realitzada a partir d'una determinada concepció del comportament com a interdependència relacional i ontogenètica d'elements reactius. En segon lloc perquè s'han utilitzat criteris relacionals, evitant prendre criteris classificadors basats en les competències o en les morfologies, que han estat els habituals en la psicologia tradicional. En tercer lloc, i d'una manera especial, volem destacar que es tracta d'una taula que presenta **íntegrament** tot aquell ventall d'esdeveniments psíquics. Des del simple condicionament temporal fins al pensament metafòric –a descriure dins el concepte d'Interpretació–, passant pels esdeveniments perceptius.

Tota la resta del capítol que segueix és una exposició de continguts psicològics

fonamentals que venen a justificar les formulacions generals que hem realitzat en la definició dels fenòmens psicològics en la dimensió qualitativa.

